bezoekadres
Marnixkade 109
1015 ZL Amsterdam

postadres
Postbus 15262
1001 MG Amsterdam
E moti@motivaction.nl
T +31 (0)20 589 83 83
W www.motivaction.nl

Kwantitatief onderzoek naar de houding en opvattingen van Turkse en Marokkaanse jongeren jegens de 'Arabische herfst'

1-meting

Factsheet

Amsterdam, oktober 2014

Projectnummer: Z4979

drs. Ahmed Ait Moha M.M.C.

drs. Ikrame Azaaj

1 Inleiding

Op verzoek van FORUM, in naam van Lars Nickolson, heeft Motivaction International B.V. een onderzoek uitgevoerd naar de kennis, houding en betrokkenheid van Nederlandse jongeren met een Turkse en Marokkaanse achtergrond bij de ontwikkelingen in de MENA-regio (Egypte, Irak, Libië, Marokko, Palestina, Syrië, Tunesië en Turkije). In deze factsheet worden de resultaten beschreven.

1.1 Achtergrond

Drie jaar na het uitbreken van de Arabische lente hebben de ontwikkelingen zich in de MENA-regio in hoog tempo opgevolgd. Velen spreken op dit moment niet meer van de Arabische lente, maar van de Arabische herfst. Gegeven deze ontwikkelingen heeft Motivaction in opdracht van FORUM een onderzoek uitgevoerd onder Marokkaanse en Turkse jongeren in Nederland. Het doel van dit onderzoek is tweeledig. Ten eerste is het onderzoek bedoeld om na te gaan welke ontwikkelingen zich in de afgelopen drie jaar hebben voorgedaan in de houding en de betrokkenheid bij de gebeurtenissen in de Arabische landen. Daarnaast is het onderzoek ook bedoeld om inzicht te genereren omtrent nieuwe ontwikkelingen in de MENA-regio met specifiek aandacht voor de ontwikkelingen in Syrië en Irak, de opkomst van IS en de houding ten aanzien van jongeren die naar de conflictgebieden vertrekken om te strijden en/of hulp te verlenen.

In deze factsheet wordt vooral ingegaan op de houding, opvatting en ontwikkeling hierin ten aanzien van de 'Arabische herfst'. De resultaten ten aanzien van conflict in Syrië en het conflict in de Gazastrook zijn in separate rapportages beschreven.

1.2 Onderzoeksopzet

Voor dit onderzoek is, net als het onderzoek dat in 2011 is uitgevoerd, een mixed-mode veldwerkmethode gehanteerd. Dit is een combinatie van online onderzoek en face-to-face onderzoek met het doel een representatieve steekproef te verkrijgen. Door middel van quota lijsten werden de respondenten representatief geworven naar leeftijd, opleiding, geslacht en etniciteit. Op het gebied van geografische ligging is ervoor gekozen om de respondenten uit de agglomeraties waar de meeste Nieuwe Nederlanders wonen te enquêteren. Dit zijn Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Eindhoven en Twente.

Het veldwerk is uitgevoerd onder 300 Turkse en 404 Marokkaanse Nederlanders van 18 tot en met 34 jaar oud in de periode van maandag 25 augustus tot en met vrijdag 19 september 2014. In deze periode was sprake van:

- Een heftige escalatie van het Israël-Palestina conflict in de Gazastrook
- Militaire interventie van de Verenigde Staten jegens IS d.m.v. bombardementen in Irak en Syrië
- Verspreiding van diverse onthoofdingsvideo's door IS

1.3 Leeswijzer

Gehanteerde terminologie

In dit rapport wordt verwezen naar diverse begrippen. Deze begrippen zijn in dit onderzoek als volgt gedefinieerd:

- ***Nederlandse moslims:*** daar waar wordt gesproken over Nederlandse moslims betreft dit in Nederland woonachtige moslims met een Turkse of Marokkaanse achtergrond (zij zelf of hun ouders zijn geboren in Turkije of Marokko). Gekozen is voor deze afbakening, omdat Turkse en Marokkaanse Nederlanders de grootste moslimgemeenschap vormen in Nederland. Wij benadrukken dat het hier dus geen moslims betreft met bijvoorbeeld een Surinaamse of Indonesische achtergrond en ook geen tot de islam bekeerde autochtone Nederlanders
- ***MENA-regio*****:** Egypte, Irak, Libië, Marokko, Palestina, Syrië, Tunesië en Turkije
- ***Kalifaat:*** in de voorgelegde vragenlijst is de volgende toelichting gehanteerd voor kalifaat; een staat die geregeerd wordt door een kalief
- ***Jihad*****:** in de voorgelegde vragenlijst is de volgende toelichting gehanteerd voor Jihad; de heilige strijd voor de normen en waarden van de Islam

Uitspraken

In sommige gevallen worden uitspraken gedaan over de Turkse en Marokkaanse Nederlanders gezamenlijk. Daar waar blijkt dat zich grote verschillen voordoen tussen deze twee groepen worden de resultaten per groep gerapporteerd.

Voor meer onderzoekstechnische informatie zie de bijlage.

2 Samenvatting

De gebeurtenissen in de Arabische landen worden net als in 2011 door Turkse en Marokkaanse Nederlanders gevolgd. Wel is de intensiteit waarin zij dit doen afgenomen. In 2014 wordt vooral de politieke situatie in het land van herkomst, de Gazastrook en Syrië gevolgd. De mate van aandacht voor de politieke situatie in Egypte, Tunesië en Libië is echter afgenomen.

Turkse Nederlanders gebruiken vaker media uit het land van herkomst, zoals Turkse televisie, terwijl Marokkaanse Nederlanders vaker Nederlandse media gebruiken om de gebeurtenissen te volgen. Onder beide etnische groepen is de informatievergaring via familie, vrienden, kennissen en Facebook toegenomen. Eveneens zijn gebeurtenissen in de MENA-regio aanleiding voor veel discussies met bekenden. De gebeurtenissen zetten echter niet aan tot aansluiting aan of steun van politieke partijen of actiegroepen. Het nut om zich hiermee bezig te houden lijkt te ontbreken.

De realisatie van een democratie wordt, in tegenstelling tot een dictatuur of kalifaat, gezien als een gunstige ontwikkeling in de Arabische landen. Wel is het optimisme over de werking hiervan gedaald. Het aandeel dat verwacht dat de democratie de Arabische landen goed zal doen en dat aangeeft dat de landen er klaar voor zijn is sinds 2011 gedaald. Men staat in tegenstelling tot 2011, open voor hulp van organisaties als de Arabische liga, de EU en de NAVO om een democratie in de Arabische landen re realiseren. Door alle gebeurtenissen in de MENA-regio is men democratie ook steeds belangrijker gaan vinden.

Zoals aangegeven is de mate van aandacht voor de politieke situatie in Libië, Egypte en Tunesië afgenomen. Wel is duidelijk dat Marokkaanse Nederlanders de opkomst van president Al-Sisi zien als een negatieve ontwikkeling.

Het conflict in de Gazastrook wordt goed gevolgd door zowel de Marokkaanse als de Turkse Nederlanders. Men steunt hierbij vooral de gewapende strijd van Hamas en keurt hiermee de militaire acties van Israël in de Gazastrook af.

Turkse Nederlanders zijn tevreden met het huidige regeerbeleid onder leiding van president Erdogan en lijken vooral verandering te willen zien in de Arabische landen. Turkse Nederlanders zien groepen die strijden in naam van de Jihad, zoals IS, vaak als middel om verandering te bewerkstelligen in deze landen en steunen hierom deze strijdgroepen. Marokkaanse Nederlanders lijken vooral negatief te staan ten aanzien van gewapende oorlogen in het algemeen. Zo zien zij de opmars van IS als een negatieve ontwikkeling, maar ook de interventie door de VS in Irak tegen IS wordt door hen als negatief ervaren.

3 Resultaten

Gebeurtenissen in de Arabische landen worden nog altijd gevolgd

- **Gebeurtenissen in de Arabische landen worden nog altijd gevolgd:** in 2011 werd door 94% van de Marokkaanse en Turkse Nederlanders de recente gebeurtenissen in de Arabische landen gevolgd, in 2014 is dit 93%. Turkse Nederlanders volgen de gebeurtenissen in het algemeen meer dan Marokkaanse Nederlanders. Het volgen van de gebeurtenissen onder Turkse Nederlanders is sinds 2011 zelfs gestegen (van 90% in 2011 naar 100% in 2014), terwijl dit onder Marokkaanse Nederlanders is afgenomen (van 96% in 2011 naar 86% in 2014).
- **Intensiteit waarin aandacht is voor de 'Arabische herfst' is veranderd**: werd in 2011 door 66% de gebeurtenissen in de Arabische landen een beetje gevolgd, in 2014 is dit aandeel gestegen naar 76%. Tegelijkertijd is het aandeel dat de gebeurtenissen goed heeft gevolgd afgenomen van 23% in 2011 naar 13% in 2014. Het aandeel intensieve volgers is gelijk gebleven (3%). Men lijkt nog steeds de gebeurtenissen te volgen, maar wel in minder sterke mate.

Men is vooral op de hoogte van de situatie in het land van herkomst, de Gazastrook en Syrië

- **Vooral de situatie in het land van herkomst, de Gazastrook en Syrië wordt gevolgd:** Marokkaanse Nederlanders volgen vooral de politieke situatie in de Gazastrook (52%), Marokko (33%) en Syrië (32%). Turkse Nederlanders volgen vooral de situatie in Turkije (95%), de Gazastrook (87%) en Syrië (45%).
- **Mate van aandacht voor Marokko onder Marokkaanse Nederlanders afgenomen:** de mate van aandacht voor de politieke situatie in Marokko is sinds 2011 afgenomen van 82% naar 33% in 2014. Een daling is ook aanwezig in de mate van aandacht voor Syrië (van 62% in 2011 naar 32% in 2014) onder Marokkaanse Nederlanders.
- **Mate van aandacht voor Turkije onder Turkse Nederlanders toegenomen:** van de Turkse Nederlanders volgde 87% de politieke situatie in Turkije, in 2014 gaat het om 95%. Voor Syrië is de mate van aandacht echter gedaald van 72% in 2011 naar 45% in 2014.
- **De mate van aandacht voor Egypte, Tunesië en Libië is gedaald:** de mate van aandacht voor Egypte is gedaald van 63% in 2011 naar 17% in 2014. Ook de mate van aandacht voor Tunesië (van 54% naar 7%) en Libië (van 78% naar 16%) is sterk gedaald.

Vergaring van kennis via Facebook opkomend

- **Nederlandse televisie wordt in 2014 vaker als informatiemiddel gebruikt:** het aandeel dat informatie over de MENA-regio vergaart via de Nederlandse televisie is gestegen van 54% in 2011 naar 69% in 2014. Echter is de Nederlandse televisie alleen onder Marokkaanse Nederlanders nog steeds het meest gebruikte informatiekanaal (66%). Marokkaanse Nederlanders verkrijgen daarnaast via Nederlandse (nieuws) websites (59%) en Facebook (54%) informatie over de MENA-regio.
- **Turkse media voornaamste informatiebronnen voor Turkse Nederlanders:** in 2011 was de Nederlandse televisie onder Turkse Nederlanders het meest gebruikte informatiemiddel om de gebeurtenissen in de MENA-regio te volgen. Ondanks de stijging van het gebruik van de Nederlandse televisie onder Turkse Nederlanders (van 49% naar 72% in 2014) neemt de Nederlandse televisie in 2014 onder hen een derde plaats in (72%). Het volgen van de gebeurtenissen in de MENA-regio gebeurt in 2014 door Turkse Nederlanders vooral via vrienden, familie en/of kennissen in Nederland (87%) en de Turkse televisie (86%).

motivaction research and strategy

- **Stijging van het gebruik van Facebook voor informatievergaring:** het gebruik van Facebook om de gebeurtenissen in de MENA-regio te volgen is sinds 2011 opvallend sterk gestegen. Onder Turkse Nederlanders van 3% in 2011 naar 66% in 2014. Onder Marokkaanse Nederlanders is het gebruik van Facebook gestegen van 5% in 2011 naar 54% in 2014.

De Arabische 'herfst' zet aan tot actie

- **De gebeurtenissen in de MENA-regio zetten aan tot actie:** 74% heeft minimaal één activiteit ondernomen naar aanleiding van de recente gebeurtenissen in de MENA-regio. Marokkaanse Nederlanders ondernemen minder vaak activiteiten in tegenstelling tot Turkse Nederlanders: 58% van de Marokkaanse Nederlanders geeft aan activiteiten te ondernemen tegen 95% van de Turkse Nederlanders.
- **Vooral veel discussies met bekenden naar aanleiding van de gebeurtenissen:** zowel door Turkse als Marokkaanse Nederlanders wordt vooral veel gediscussieerd met familie en/of vrienden (respectievelijk 84% en 40%) naar aanleiding van de gebeurtennissen in de MENA-regio. Turkse Nederlanders houden zich daarnaast vooral bezig met het boycotten van bepaalde producten (83%) en het overtuigen van anderen om bepaalde producten te boycotten (70%). Marokkaanse Nederlanders houden zich naast het voeren van discussies vooral bezig met het opzoeken van (nieuws)artikelen op het internet (32%) en volgen of nemen deel aan discussies op Facebook (22%).
- **Politieke partijen of actiegroepen spelen geen rol in deze kwestie:** zowel Turkse als Marokkaanse Nederlanders lijken naar aanleiding van de gebeurtenissen in de MENA-regio niet de behoefte te voelen zich aan te sluiten bij een (Turkse, Marokkaanse of Nederlandse) politieke partij of actiegroep of deze te steunen. Ook lijkt er weinig belangstelling te zijn voor actieve deelname aan groepsdiscussies op internetfora. Deze hebben wellicht plaats gemaakt voor de Facebook-pagina's waarin mogelijkheden bestaan met elkaar te discussiëren.

Democratie wordt meer gewaardeerd sinds 2011

- **Democratie is essentieel voor de vooruitgang van een land:** de meerderheid van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders geeft aan de democratie essentieel te vinden voor de vooruitgang van een land (62%). Slechts 10% geeft aan dat de democratie de Arabische landen geen goed zal doen.
- **Een dictatuur niet beter dan een democratie:** zowel Turkse als Marokkaanse Nederlanders vinden niet dat het beter is dat één leider alle beslissingen maakt voor een Arabisch land en/of Turkije, dan dat het volk beslist door middel van een democratie (93% t.o.v. 53%). Hoewel de meerderheid van de Turkse Nederlanders aangeeft dat het niet beter is dat religieuze leiders het land besturen (92%), zijn de meningen onder Marokkaanse Nederlanders verdeeld. 36% van de Marokkaanse Nederlanders vindt niet dat het beter is dat religieuze leiders het land besturen, terwijl 35% aangeeft dat dit wel beter is. 29% van de Marokkaanse Nederlanders heeft hier geen uitgesproken mening over.
- **Een kalifaat is geen goed instrument voor de Arabische landen:** in overeenstemming met de pro-democratische houding geven zowel Turkse als Marokkaanse Nederlanders aan een kalifaat voor de Arabische landen niet beter te vinden dan de democratie (77%).
- **De Arabische liga moet zorgen voor een goede overgang naar democratie:** volgens 61% van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders zou de Arabische liga een bijdrage moeten leveren aan een goede overgang van democratie in de Arabische landen. Daarnaast geeft 45% aan dat ook de EU en NAVO een bijdrage moet leveren aan een goede overgang naar democratie (45%).

Optimisme over de werking van democratie in de Arabische landen gedaald

- **Vooral Turkse Nederlanders zien Nederland als voorbeeld:** van de Turkse Nederlanders geeft 57% aan dat de Arabische wereld lessen kan trekken uit de wijze waarop in Nederland de democratie werkt. Van de Marokkaanse Nederlanders is 28% het hierover met hen eens. De grootste groep Marokkaanse Nederlanders is echter van mening dat de Arabische wereld geen lessen kan trekken uit de wijze waarop de democratie in Nederland werkt (40%).
- **Pro-democratische houding gestegen sinds 2011:** een opvallende ontwikkeling sinds 2011 is de sterke stijging van de pro-democratische houding. Gaf in 2011 géén van de Turkse of Marokkaanse Nederlanders aan dat een democratie essentieel is voor de vooruitgang van een land, in 2014 is dit gestegen naar 62%. Ook het aandeel dat aangeeft dat de Arabische wereld lessen kan trekken uit de wijze waarop de democratie in Nederland werkt is gestegen van 0% in 2011 naar 40% in 2014.
- **Door alle gebeurtenissen is men de democratie belangrijker gaan vinden:** van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders geeft 37% aan de democratie belangrijker te zijn gaan vinden naar aanleiding van de gebeurtenissen in de MENA-regio. De resultaten laten zien dat vooral Turkse Nederlanders de democratie belangrijker zijn gaan vinden (51%) in vergelijking met Marokkaanse Nederlanders (26%).
- **Het optimisme is gedaald sinds 2011:** de pro-democratische houding lijkt hand in hand te gaan met de daling van het optimisme wanneer het gaat om de MENA-regio. Gaf in 2011 83% van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders aan dat de democratie de Arabische landen goed zal doen, in 2014 is dit gedaald naar 69%. Eveneens is het aandeel dat aangeeft dat de Arabische landen klaar zijn voor de democratie gedaald van 81% naar 62% in 2014.

Het beleid van President Erdogan aantrekkelijk bevonden door Turkse Nederlanders

- **President Erdogan geeft het goede voorbeeld volgens Turkse Nederlanders:** de winst van president Erdogan bij de recente presidentsverkiezingen in Turkije wordt door 93% van de Turkse Nederlanders als een positieve gebeurtenis beschouwd. In lijn hiermee worden de eerdere protesten in Turkije tegen het beleid van de Turkse regering door 92% van de Turkse Nederlanders als negatief ervaren.

Houding jegens de situatie in Libië verschilt tussen Turkse en Marokkaanse Nederlanders

- **Gewapende opstand in Libië door Marokkaanse Nederlanders vooral negatief bevonden:** van de Turkse Nederlanders geeft 66% aan de gewapende opstand in Libië door groepen die in naam van de Jihad strijden als positief te beschouwen. Slechts 7% van de Turkse Nederlanders beschouwt deze gebeurtenis als negatief. Marokkaanse Nederlanders staan in tegenstelling tot Turkse Nederlanders vooral negatief ten opzichte van de gewapende opstand in Libië (66%). Slecht 9% van de Marokkaanse Nederlanders beschouwt de gewapende opstand in Libië als een positieve gebeurtenis.

Negatieve houding onder Marokkaanse Nederlanders ten aanzien van de komst van president Al-Sisi

- **De afzetting van president Morsi in Egypte minder bekend onder Turkse Nederlanders:** van de Turkse Nederlanders geeft 76% aan geen uitspraak te kunnen doen over het afzetten van president Morsi in Egypte. Onder Marokkaanse Nederlanders is dit 36%. Van de Marokkaanse Nederlanders geeft 28% aan deze gebeurtenis als negatief te beschouwen, 19% beschouwt deze gebeurtenis als positief.

- **Vooral Marokkaanse Nederlanders niet tevreden met de komst van president Al-Sisi:** van de Turkse Nederlanders geeft 75% geen uitspraken te kunnen doen over de komst van president Al-Sisi in Egypte. Onder Marokkaanse Nederlander is dit slechts 24%. Van de Marokkaanse Nederlanders geeft 48% aan de komst van president (en voormalig generaal) Al-Sisi in Egypte als een slechte ontwikkeling te beschouwen, 11% beschouwt deze ontwikkeling als positief.

Weinig optimisme voor de toekomst van de MENA-regio

- **De politieke situatie in Syrië zal in ieder geval niet beter worden:** 45% van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders verwacht dat de politieke situatie in Syrië hetzelfde blijft, 43% verwacht dat de situatie in Syrië zal verslechteren. Slechts 2% verwacht dat de politieke situatie in Syrië beter wordt.
- **Vooral land van herkomst zal verbeteren:** 67% van de Turkse Nederlanders geeft aan dat de politieke situatie in Turkije zal verbeteren terwijl 58% van de Marokkaanse Nederlanders verwacht dat de situatie in Turkije hetzelfde blijft. Tegelijkertijd geeft 48% van de Marokkaanse Nederlanders aan dat de politieke situatie in Marokko zal verbeteren, terwijl 49% van de Turkse Nederlanders verwacht dat deze hetzelfde blijft.
- **De situatie in Egypte, Tunesië, Libië en Irak blijft hetzelfde:** van de politieke situatie van Egypte, Tunesië, Libië en Irak verwachten zowel de Turkse als de Marokkaanse Nederlanders dat de situatie hetzelfde zal blijven.

4 BIJLAGE: Methode van onderzoek

Veldwerkperiode
Het veldwerk is uitgevoerd tussen maandag 25 augustus en vrijdag 19 september 2014 onder 300 Turkse en 404 Marokkaanse Nederlanders van 18 tot en met 34 jaar oud.
Vanwege de ontwikkelingen in de MENA-regio die zich in hoog tempo opvolgen is gestreefd naar een gelijke verdeling van het onderzoek over de veldwerkperiode

- Week 35: n=207
- Week 36: n=129
- Week 37: n=158
- Week 38: n=210

Methode respondentenselectie
Door analfabetisme en digibetisme onder deze groep is het niet mogelijk om een online representatieve steekproef te realiseren. Voor het ondervragen van de Nederlandse moslims is net als voor het onderzoek in 2011 om deze reden gebruik gemaakt van een combinatie van online en face-to-face-veldwerk (mixed-mode veldwerkmethode).

- Uit het MixxitPanel van Motivaction (n=59)
- Face to face werving (n=645)

Voor het face-to-face-veldwerk is met quotalijsten gewerkt.
Voor het face-to-face-veldwerk zijn verschillende wervingsmethodes ingezet: bij moskeeën, bij supermarkten, in winkelstraten, bij theehuizen, bij onderwijsinstellingen, bij sportverenigingen, bij buurthuizen en bij de respondenten thuis. Alle interviews hebben op een rustige plek plaatsgevonden, waarbij respondenten niet door anderen konden worden beïnvloed. Daar waar nodig, is het interview in het Turks, het Marokkaans-Arabisch of het Berbers uitgevoerd.

Weging
Bij de steekproeftrekking en weging heeft Motivaction gebruik gemaakt van de RIM-weging. Hiermee is een representatieve afspiegeling verkregen voor de volgende sociodemografische kenmerken:

- Leeftijd
- Opleiding
- Geslacht
- Etniciteit

Bewaartermijn primaire onderzoeksbestanden

- Primaire onderzoeksbestanden, zoals ingevulde schriftelijke vragenlijsten, notulen, beeld- en geluidsopnames worden door Motivaction tot 12 maanden na afronden van het onderzoek bewaard.

Overige onderzoekstechnische informatie

- Overige onderzoekstechnische informatie en een exemplaar van de bij dit onderzoek gehanteerde vragenlijst zijn op aanvraag beschikbaar voor de opdrachtgever.

Meer informatie:
Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Ahmed Ait Moha via a.aitmoha@motivaction.nl